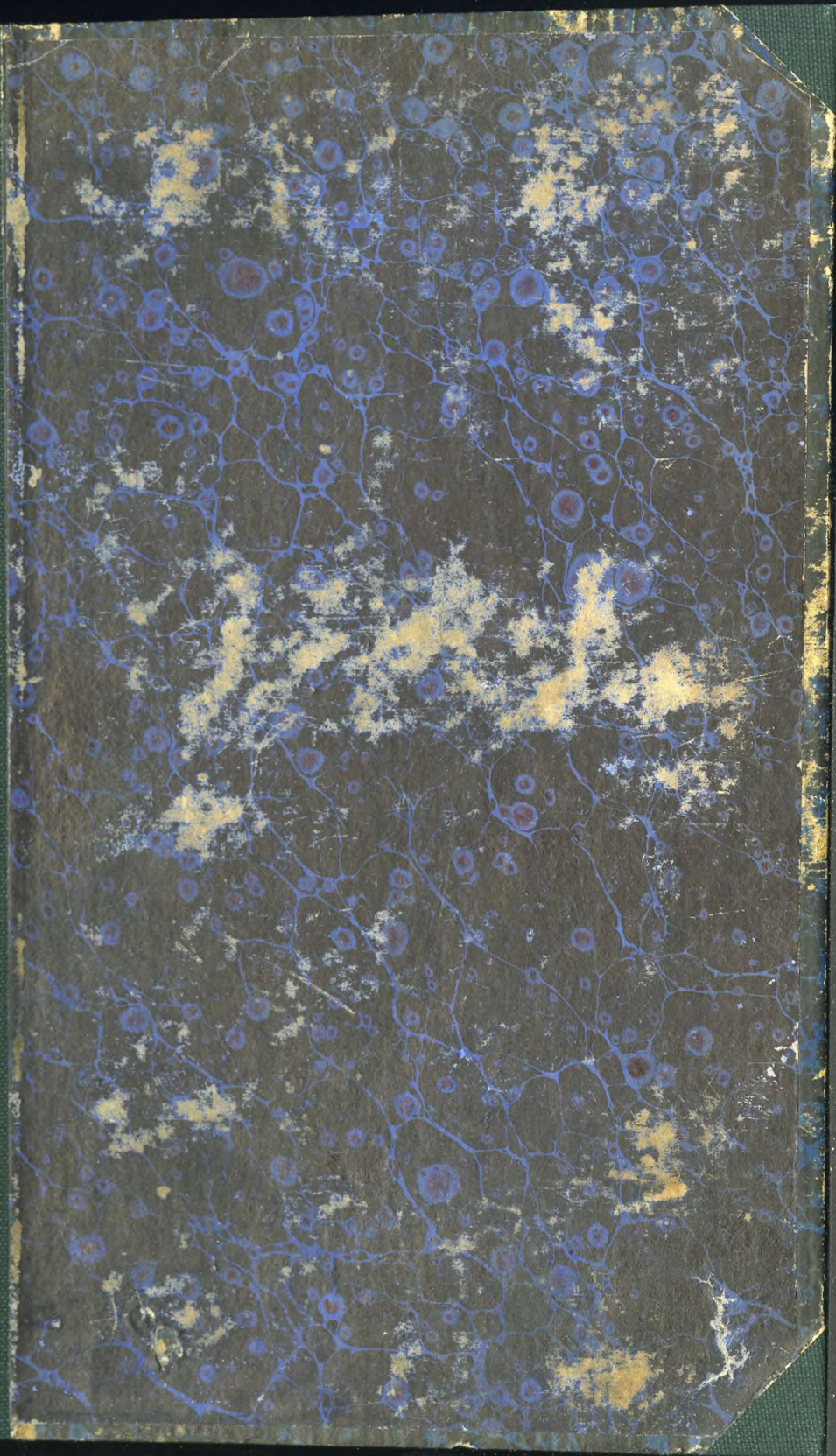

Politikai
röpiratok.

49.

49

364

FELELET

ily czimü röpiratra :

„Ein juridisch-politisches Charakterbild, getreu nach dem siebenbürgischen Leben gezeichnet von einem Unbefangenen.“ Hermannstadt, 1868. Druck von Theodor Steinhausen.

EGY JÓLÉRTESÜLT ÁLTAL.

7.

PEST, 1869.

GRESSER H. KÖNYVNYOMDÁJA,

váciuteza 16-ik szám.

b16752 00564861

RELETT

DE BALLAGI GÉZA.

„Ein juridisch-politisches Charakterbild, getreu nach dem siebenbürgischen Leben gezeichnet von einem Unbefangenen.“

Ez teljes czime egy 91 lapra terjedő, német nyelven irt munkának, miből ugyan senki ki nem veheti : hogy ki, miről akar írni? hanem egy pillanat az első — illetőleg harmadik lapra, azonnal elárulja, hogy ez bizony nem valami „Elfogulatlan“ által készített jog-politikai jellemrajz, hanem egy „Férczmű“ oly egyéniség által összeállítva, ki az 1868 ik évi IX. törvény 8—9 §§. ellenére, a mult év tavaszán csaknem európai nevezetességüvé emelkedett, a brassói görög megyei község ellen, az erdélyi görög nem-egyesült egyházi főtanács által kimondott Interdictum kérdésében, a m. k. vallás és közoktatási miniszteriumnál ez, és még más kérdésekben, a tárgyalás élére állítván, a hivatali hatalommal, minden oldalról összeparancsolt hivatalos eljárások, felsőbb s legfelsőbb rendeletek félremagyarázásával, s mindvégig hamis logikai következtetéseivel, midőn egyfelől azt bizonyítja be, hogy előtte hivatali titok nincs, másfelől igazolá azt is : mennyire igazza volt a képviselőháznak az érdeklött törvény vitatásakor azon elv általános kimondásában, hogy hasonló kérdésekben érdeklettek nem bíraskodhatnak, s azok egyáltalában az alkotmányosság ellenére administratív uton el nem igazithatok.

Ez nem gyanusítás, hanem a tények logicájából önként tolyó kérlelhetetlen következtetés, mert a ki tudja : mikép parancsoltattak össze, minden ezen ügygyel bár legtávolabbról is kapcsolatban álló hivatalos eljárásokról készült munkálatok, melyek egy századot meghaladó időtől fogva, ugy a korlátnoksnágnál és k. főkormányszéknél mint

egy tanácsoknál is előfordultak, még pedig azután, hogy kimondatott, miszerint jelen ügyben adminisztratív úton végezni nem lehet, a cultusminiszterium épen azon ága által, mi a törvény hozatala alkalmával folytatott vitatkozások *) s a törvény 8. §. szellemében mint érdeklett fél jelen kérdések eldöntésénél egyáltalában be se folyhatna, és tudja azt, hogy mind ezen levelek, okmányok és munkálatok, mikép s minő pontossággal — értve a munkálatok hivatali számjait, s más eféle formásokat — használtattak fel, jelen röpiratban, lehetetlen azon meggyőződésre nem jutnia, miszerint „Elfogulatlan“ köpenye alatt minden esetre az illető miniszterium compromissiojával legalább mint segédkező, oly hivatali személy figurál, ki az érdeklett hivatalos levelekkel szabadon rendelkezhetett. Következve ezen meggyőződés kimondása nem gyanusítás, hanem jogvédelem, s logica parancsolta kötelesség.

Férczműnek nevezők az ily eszközök, s befolyások alatt létrejött egész munkálatot, igen, mert az, egy hamis vagy nem jól értelmezett tételből ki- s az egészen átvonuló folytonos logicátlanság veres fonala által tartatik egyben csak — még pedig úgy, hogy „Elfogulatlan“-nak még ezen uton sem sikerülhetett azt kitüntetni, hogy jelen kérdésben a románok szemben a brassói görögökkel a jogosság terén állanak.

Ezen állítások bizonyítása lesz feladata jelen feleletnek, mit úgy remélünk elérhetni, ha az egész „Jellemrajznak“ czimzett munkálat tételeit azon rendben, mint azok felállitattak, bonczkés alá véve, gyanusítások helyett, csak a jogosság s tények logicájának fegyverét fogjuk fenn hordozni, s azzal, hol igényeltetik, az alaptalan állításokat czáfolni, s szükség esetében az egész csomagot ketté is vágni.

Vegyük tehát rendre a tételeket.

*) Lásd országgyűlési beszédvár május 8 ról 1868 211. lapon b. Eötvös, és 214—216. lapjain Deák Ferencz beszédeit.

I. Tétel.

A brassói görög compánia jelentősége.

A görög compániának eredetét homály fedi. A 16-ik század közepe táján, már többen voltak oly görögök, kik levanti kereskedést folytatva, a fejedelmek és törvényhozás védelme alatt, Erdélyben családjaikkal megtelepedtek.

A törvényhozás 1591-ben emlékezik a Macedoniából beszármazott görög kereskedőkről, s Bethlen Gábor fejedelem adja az első kiváltságot számukra, 1627.

De mindezek csak a szabadkereskedést biztosítják számukra — az A Constitutió 3-ik rész, 52. Tit. 1. art. egy 1632. évben hozott országos végzés szerint, az ország rendei, a görögök állapotját a fejedelmekre bizzák — és legelőbb első Rákoczi György fejedelem 1636-ban kiadott kiváltságában mondatik ki az, hogy ők magukat testületekké szervezvé, egyszersmind önkeblükből felvigyázót választassanak, kik előtt egymásközött, s más idegen görögökkel fennforgó peres ügyeiket végezhessek.

Ugyanezen R á k o c z i G y ö r g y 1643-ban 2000 forint taksa fizetés mellett a fenti kiváltságot megerősíti, valamint 1654-ben az országgyűlés is, ugy a szabad kereskedelem, valamint a külön testületté alakulás, és maguk által választott bírák hatósága alá helyező kiváltságaikat törvényhozásilag megerősíti.

Első Apafi Mihály fejedelem 1657 és 1678-ik években kiadott kiváltságai szerint az is megengedtetik: hogy a *Porta contentatiojára* évenként fizetendő 300 imperialis tallérokat a compánia bírái szedjék be, ezen bírák előtt pereljenek, és tőle függjenek minden peres ügyekben, adóbehajtásban, személy és vagyoni tekintetben; csak a harminczad és kilenczed ügye hagyatván fel az illető kamarai hatóságoknak.

Ezen kiváltságok is megerősítetnek 1680-ban a ns országnak october 1-ső napján Fejérváron hozott törvénye által.

1701-ben I. Leopold császár által kiadott kiváltság a hazába beszármazott s a compániába bevett görögök kiváltságait tetemesen kiterjeszti, és rendezi — a kereskedés iránti minden eddigi kiváltságok megerősítése mellett — nevezetesen az általuk szabadon választott birák és ülnökök által kezelendő igazságszolgáltatást.

Ugyanazon kiváltságok 1718-ban martius 15-én kiadott leirat szerint az Apafianumokkal együtt megerősítettnek. Mária Terézia 1771-ben kibocsátott k. leiratában azt határozza meg, hogy a compániák előtt folyt perekben a fellebbezés jövőre ne a k. kamarához, hanem az erdélyi k. főkormányshoz történjen.

Ugyan Mária Terézia 1777-ben augusztus 27-én kiadott kiváltság levelében minden eddigi kiváltságok megerősítése mellett a görögök kereskedésére nézve a következőket rendeli:

1. Azon görög kereskedők, kik mint a brassói vagy szebeni görög compániáknak tagjai, e hazában letelepedtek, a haza több tagjaival egyenlő védelemben részesítenek — köteleztetvén nejeiket s gyermekeiket is, görögthonból Erdélybe behozni, és hűségi esküt letenni.

2. Az így betelepedett görögök minden árukkal szabadon kereskedhetnek.

3. Lakásuk nagyobb biztonság tekintetéből a katona szállásolástól mentesítenek.

4. Utazásuk alkalmával, mindazon biztonságokban részesítenek, miket a haza több lakosai az állam részéről élveznek.

5. Utczákra is boltokat nyithassanak, minden portékákkal s terményekkel, legyenek azok bel- vagy külföldiek, ugy a hazában, mint a cs. k. tartományokban is szabadon kereskedhessenek, természetesen a szokott vám megfizetése mellett, s némely kelmék, s terményekre nézve azon megszorítások szem előtt tartásával, miket a többi honi kereskedőknek is szem előtt kell tartaniok.

6. Maguknak szabadon birákat s törvényszéki ülnököket választhassanak, kik a csőd. váltó és bűnügyek kivételével, minden más peres kérdésekben, mik egymás között vagy másoknak is, a görögök ellen netalán folyamatba tételnének, biráskodjanak.

7. A fentti kiváltságokkal s jogokkal csak azon görög kereskedők élhetnek, kik a brassói, vagy a szebeni görög compániákba felvétettek, ki pedig ezen compániáknak tagja ohajt lenni, köteles Görögország, vagy Macedoniából származását bebizonyítani, s azt kimutatni, hogy a kereskedés folytatására szükségeltető ismeretekkel, s alaptőkével bír — mindezeket a görög bíró előtt, ki az ily bizonyítványokkal ellátott kérelmet, a királyi főkormányhoz, mint e tárgyban egyedüli hatósághoz, köteles felterjeszteni.

József császár a törökökkel ellenségeskedések folytán 1783-ban július 16-án kiadott királyi leiratában, a Mária Terézia által kiadott kiváltságlevél 1. és 7. pontjában foglaltató megszorításokat: hogy a görög compániák tagjai csakis azok lehetnek, kik Göröghon- vagy Macedoniából származásukat bizonyítani tudák, oda módosítá: hogy mind azon kereskedők, kik görög származásukat bizonyítani tudják, ha a török járom alól menekülni kívánva, Erdélybe jönek, legyenek bármily török tartománybeliek, a görög compániákba felvétessenek.

Ezen királyi leirat folytán 1783 aug. 11-ről, 6616. sz. alatt a királyi főkormány ezen szókbán teszi meg rendelkezéseit az illető compániákhoz: „intimatur eisdem, ut adepta jam graecos in Moldavia, Valachia, aut alia ditionum turcicarum provincia degentes, qui in Transylvania sedem figere voluerint, ad ipsorum gremium recipiendi facultate, id praecipue curaesibi ducant: ut conditiones horum circa receptionem in suo privilegio declaratae, rite observentur; et de casu in casum ad gubernium referant.“

1791-ben a Mária Terézia kiváltságlevele kihirdetvén az országgyűlésen, annak a száz nemzet, és név szerint Brassó és Szeben városok ellent mondottak — az ellenmondás nem tisztáztatott ugyan, a 36.-ik t. c. azonban kimondja: hogy a görögök hatósága, valamint kiváltságaik is a törvény értelmében fenn tartandók.

1811-ben a fenti ellenmondás ítéletesen tisztáztatott, s a kiváltság levél kiadatni rendeltetett, de egyszersmind 1815 június 16 án 950 számok alatt költ k. leiratban az is kimondatott, hogy a görög hóból beszarmazó görög kereskedők — minek utánna birtokot is szerezhettek — ne

a compániákba, hanem az illető polgári osztályba vétesenek fel.

1825-ben június 17-én 7787 számok alatt kiadott kir. leiratban viszont megengedettett a compániáknak új tagok felvétele, de részint a 10 évi szünetelés, részint pedig azon körülmény folytán, miszerint Brassóba és Szebenbe gazdag tőkékkel ellátott görögök származván be, azok kényelmesebbnek találták, azonnal házak, s más fekvő birtokok vásárlása által, egyenesen mint birtokos polgárok az illető tanács hatósága alá lépni — a compánisták száma nagyon megapadt — és

minekutánna, a levanti kereskedést rajtuk kívül, más nemzetbeliek is nagy mértékben üzni kezdték, s így kiváltságuk nem terjedt egyébre ki, mit a kebli igazság szolgáltatásra, tulajdon bírójuk által — mint ez már az 1791-iki 36-ik törvényczikkből is kitészik — az 1848—1849-ki események folytán, a törvényszékek egyformásítása, kereskedelmi kamarák, s hasonló intézetek felállítása, pedig az eféle különöntetüségeket meg nem szenvedvén — a görög compániák úgy, mint különálló kereskedő testületek, de úgy is, mint függetlenül különálló hatóságok, már 1849-ben önként megszűntek.

A fentebbiekből jelen czélunkra kiemelvén azt, hogy a görög compániák, valójában görög nemzetiségű tagokból alakult testületek voltak — még pedig a kir. főkor-mányszéknek 1745-ben július 3-ról a brassói tanácshoz kiadott egy rendelete, ezen szavai szerint: „A r. gubernium nagy sollicitudóval tartotta eddig ezt a compániát, a szegény haza segítségére, s ezután is privilegiumi szabadságában akarja conserválni; kötelessége szerint; intimálja kegyelmeteknek“ sat. sat. oly jelentékeny testületek, melyek legmagasabb kormányi elismerés szerint is a levanti kereskedésnek konunkba való megalapítása, idegen tőkéknek a hazába való behozatala, s más nemzetgazdászati források s jövedelmek megnyitása által is, a szegény haza segítése, s jóltevői gyanánt említettnek. Valójában feltűnőnek mondható azon kicsinlő modor, melylyel „Elfo-gulatlan“ ezen görög kereskedelmi társulat keletkezése, élete, a haza közjávára való hatása, s végre megszűnése iránt értekezik.

Különösen célzatos elferdítésnek vagyunk kénytelenek nyilvánítani azon állításokat, hol mondatik, hogy ezen görög compániának román tagjai is voltak, s a tagságra nem kívántatott egyéb, mint pár évre Oláhbonba menni, ott nevet változtatni s így változtatott névvel visszajöve, a compánia tagjául magát felvétetni.

De még nagyobb elferdítés mondani, hogy a feentiek szerint kiváltságolt társulatok nem is voltak görög nemzetiségűek, hanem csak vallás szerinti görögök, s mivel szokás volt minden görög-keleti vallást követő hiveket, s így az oláhokat is vallásukról görögöknek nevezni, az egész oly sok kiváltságokkal ellátott görög társulat nem volt egyéb, mint nadrágos románokból alakult testület, s várbeli temploma is, oláh templom — csak megkülönböztetésül a falusi s külvárosi oláh templomoktól neveztetvén görögnek.

Ezen elferdítő tételekből következteti „Elfogulatlan“ még ferdebben azt, hogy az ily románokból átbérmált görögök görögebbek lettek magoknál a görögöknél. Kezdték templomukat, de csak azért, mivel az a várban volt, görög templomnak nevezni, megkülönböztetésül, a külvárosi és falusi oláh templomoktól.

Mind oly neveltséges okoskodások, mik minden helyes logikai kapcsolat nélkül, csak egy nem igaz ügy erőszakolt védelméül gondoltatván ki, s adatván elő, czáfolatukat önmagukban hordják, mint azt, ezen felelet folyama alatt kitüntetni elég alkalmunk leend.

És most ezek előrebozsátása mellett könnyen átmehtünk, a röpirat folyamát követve, azon kérdés vitatására.

II.

Mi a brassói a Szentháromságnak szentelt görög templom eredete?

Ezen kérdésre legjobb feleletet ad főalapító Panajot H. Nicá-nak, a közelebről Brassóban, épen ezen ügyben munkált, a vallás és közoktatási miniszterium által kiküldve volt, vegyes bizottmányhoz hiteles másolatban beadott nyilatkozata, hol mondatik, hogy ő 1784 körül Brassóba jöven Törökországból, görög templomot keresett, hol az

isteni tiszteletet görög anyanyelven hallgathatná, és talált egy magánházban felszerelt, de nagyon szűk görög kápolnát, mi a görög nemzetiségű hivek befogadására nagyon szűk, s különben is bérházban lévén, a vallás méltóságával is megegyeztetheő nem vala — azon gondolatra jött, hogy ezen szűk kápolna helyett, egy görög templomot építet, — felkért tehát több, a görög compániából kilépett s házak vásárlása által polgárokká lett görögöket, hogy vásárolnának templom-helyet az általa e célra adományozott pénzből. — Így történt két telek megvásárlása, egyik 1785. okt. 15-én, a másik jun. 7-én 1786.

A névszerinti vásárlók voltak : Dsanliu Koszta, Dima Demeter, Michail Christof, és Stephanu Miklós — mindnyájan köztudat szerinti, a compániából kilépett görög nemzetiségű tagok — „cives graeci“ név alatt.

Ezek négyen folyamodtak szabadalomért görög templom építhetésére, de mivel csak négyen voltak, ez tőlök megtagadtatott, s így kénytelenítették aláírásokat gyűjteni, s született egy 33 egyéniség által aláírt nyilatkozat, melyben ezek mondtak : „Mi brassói görög és oláh kereskedők kérjük, hogy engedtetnék meg a négy házvásárló görög polgároknak, egy görög templom építése — hasonlót kér 16 bolgárszegi oláh mészáros, állítván, hogy nekik, minekutána üzletüka várban van, igen jól fogna esni, hogy ha egy görög templom volna a várban.

Mindkét okmányban csak az köttetik ki, hogy ugy ezen görög templomépítésében, mint annak fentartásában s pap fizetésére nézve is, ők egyáltalában semmi költséggel ne terheltessenek ; s erre nézve formaszerinti kötelezettséget is kívántak, és kaptak az alapítóktól, mire ezen engedély 1786. június 14 én azon megszorítással adatik ki, hogy a templomnak belseje hosszában 10, szélességben pedig 4 ölet meg nem haladhat.

1787 ben elkészülvén a templom, a gondnokok számolnak s kimutatják, hogy beiótt a templom építésére összesen 15628 m. f. és 24 pénz.

Az ezen összeget összetett alapítók közt egyetlenegy román nemzetiségű özvegy nő fordul elő, 100 magyar frt. alapítványnyal.

Az alapítók kimondák azt is, hogy ezen templomba

szabad ugyan mindenkinek járni, de az csak különösen a görögök számára van építve, s mint ilyen közhasználatra 1789-ben ajánlatik fel, s ezen felajánlás az okmánytarba telekkönyvileg a 10-ik lapra vezetetik be.

Azonban mindjárt a templom elkészülte után versengés támadt, az ezen egyház polgár, és companista görög hivei közt, a companista görögök elsőségi, illetőleg tulajdonosi jogot igényelnek ezen templomhoz azért, mivel Panajot H. Nica alapítványa szerint az a görög kápolna helyett, az ezen kápolna által addig élvezett jogokkal épült, s a polgár görögök azért, mivel az építésben ők fáradoztak.

Ezen versengés 1788-ban június 5-én akkori erdélyi nem egyesült Püspök Nikitits Gedeon közbe jöttével akkép enyésztetik el, hogy a polgár és companista görögök, úgy a tulajdonosi, mint pártfogói jogot is, egymás közt megosztván, meghatározzák, hogy úgy a gondnokok, mint egyháziak is a companista és polgár görögökből egyenlő számmal választassanak, a templom fenntartása s jövedelmek kezelése egyenlő joggal, ezek gondjai alá tartozzanak, a papot közösön, de csak ők válasszák sat.

Ezen egyezményt maga a püspök is helyban hagyja, csak azt kötvén ki, hogy minekutánna új idegen papot legfelsőbb engedelem nélkül — a közönségnek választani. s nekie engedélyezni nem szabad — így, előre elégedjenek meg, a kápolnánál eddig szolgálatban volt görög pappal — mi meg is történt, s a templom legszebb remények közt megnyílt, kezdődvén, és folytatattván abban az isteni tisztelet egyedül görög nyelven — mint görög nemzeti templomban.

Az ily szép előjelek közt létrejött béke-egyezmény s abból származott jóllét, hamar bomlásnak indult — mert

A szelid lelkű Nikitits püspök elhalálozván, Adámovits Gerasim emeltetett a püspöki székre — Dsanliu Koszta pedig, azért, mivel ő 1780-ban bizonyos hibája miatt a companiából kizáratván, ez iránt ellenséges indulattal viseltetett, másfelől özvegy Apostalné oláh asszonnyal viszonyban állván, örömet egyezkedett új püspök Adámovitsal — s ígért nekie segítségzet azon cél elérésében, hogy ezen templomnál, azon ürügy alatt, hogy a görögök nejei és cselédek, de különösen az ott állomásozó katonaság a görög nyelv-

vet, melyen az isteni tiszteletnek, az alapítványok folytán tartatni kellett — nem értenék: a görög pap mellé egy román káplán is alkalmaztatnék — előre is kieszközöl-
vén tölle egy oly rendeletet, minek folytán jövőre, isteni tiszteletek alkalmával a templom jobboldalán görögül, és baloldalán oláhul történjen az éneklés.

Ezen intézkedés folytán, megkezdődött a versengés egyfelől Koszta Dsanliu és társai görög polgárok, és a görög companiával tartó más görögök, valamint püspök Adámovitscsal, és a görög egyház község nagyobb része közt, épen most érintett önkényes intézkedése miatt.

A fő kormányzék az ügy tisztázására kormány biz-
tost küldött gróf Nemes Ferencz személyében — a nyomo-
zatnak eredménye lett, egy 1790-ben april 17-én 2606
számok alatt kiadott rendelet, melynek 1-ső pontjában
tisztán mondatik; hogy: a kérdéselt templom brassói jól-
tevő görögök által, a görögök számára építetven, ahoz
egyik vagy másik t. i. companista, vagy polgár görög
felekezet, külön jogot nem tarthat — hanem minden
esetre, ezen templomnál fenntartandó az 1788-ban a pol-
gár és companista görögök közt létre jött kölcsönös egyez-
mény, annyival is inkább „quod contractus cum civibus
g raecis initus, eo usque vigorem suum retinere, et obli-
gare dignoscatur, quoad idem via juris rescindatur, et
pro invalido decleratur.“

A 2-dik pont a kápolna megszüntetését rendeli, a 3-dik
azt, hogy az idegen papért, ki minden nem egyesültek, s
igy a cselédek s katonák számára is isteni tiszteletet szol-
gáltatni köteles, kezes levelét adja be a görög egyház megye
— s tétessen a pappal hűségi esküt le — a 4-dik pont
Adámovits püspök azon feladását tárgyalja, miszerint a
companiát vádolja, hogy bizonyos templom pénzeket el-
vesztegetett volna, meghagyván a brassói tanácsnok, hogy
a görögök által kiállítandó kezes levelet küldje fel.

Ezzel sem fejeztetett be a versengés mert már most
Adámovits azt sürgeté — kezet fogva a fennebb már jel-
zett Dsanliu Kosztával — hogy tétessen ezen templomnál a
görög pap mellé, egy román segédlelkész, minek folytán
még nagyobb lett az elkeseredés, különösen akkor, midőn
minden felsőbb határozás, és az egyház község bele-

egyezése nélkül, özvegy Apostalné testvérét, mint oláh papot segéd pap czime alatt — be is helyezé.

Ezen önkényes eljárás ellen egymást érték a panaszok — még pedig leginkább az illetéktelenül ezen egyház község ügyeibe elegyedett Adámovits püspök ellen — különösen

Panajot H. Nicu 1793-ban július 20-án panaszolja, hogy e szerint alapítványai nem az ő czélja szerint használtatnak — kijelenti: hogy ezen görög templom mellé görög nemzeti iskolát akart alapítani, s más alapítványokat is tenni, s névszerint a bécsi kamarai kinestárba oly végett tett volt le 10,000 forintokat, hogy azokat, mihelyt ezen templomnál rend lesz, görög iskola alapjául rendelje, mit a püspöknek gyónás szentségi titokban ki is jelentett — mivel azonban ez, a helyett hogy üdvös czéljait előmozdítaná — ellenséggel csókolódik, (tulajdon szavai) így ő meghidegedett, s azon 10,000 forint jövedelmét, más czélokra rendelte — s ezt tevő, annyival is inkább, mivel ötöt Dsánliu Koszta a ház vásárlásban is megcsalta — 400 forintokat rován a házra azért, hogy ő az ezen alkalommal általa, maga számára vásárolt méhkertet annál olcsóbban kaphassa meg.

Hasonló panaszt emel ugyan ezen, P. H. Nicu 1794-ben december 30-án, felfejtven hogy alapítványai nem az ő czéljai szerint kezeltetnek — az illetéktelenül magát ezen ügybe elegyített püspök által — valamint 1795-ben egyenesen az akkori erdélyi főkormányzóhoz, kérvén azt, hogy csináltasson rendet — mert különben ő Brassóból, hol meghalni szándékozott, távozni, s minden eddigi alapítványait meg fogja semmisíteni.

Mind ezen panaszok erélyesen támogattattak a compánia, és egyház község sok görög nemzetségn tagjai által — miknek folytán 1795-ben viszont egy főkormányi bizotmány küldetett ki — ezen ügy tisztázására — mi végeztvén munkáját, az egész munkálat felterjesztetett legfelsőbb elhatározás végett ő Felsőszentséges szine eleibe — hol is 1796-ban september 30-án 3069 udvari számok alatt, legfelsőbb királyi aláírással ellátott királyi leirat által, az egész ügy bevégződött, kimondatván ezen leirat.

1-ső pontjában, hogy ezen templom a görögök költsé-

gén épülvén, az, minden külömbiség nélkül, legyenek azok polgár-, vagy compánista, görögök, ezen görögök tulajdona — s mint ilyen minden Brassóban lakó görögöknek isteni tiszteleti helyül szolgáland — szabadságában állván minden bárminő nemzetiségü nem egyesült hitűeknek is isteni tisztelet végett oda bejárni — a

2-dik pontban: hogy a templom fentartása s a költségek kiszolgáltatása, egyedül a brassói görög község kötelessége.

3-dik pontban megengedtetik, hogy lelkészt, s szükség esetében segédlelkészt is, ezen görög egyház-község szótokok többségével — Görögország valamely barátkolostorából válassza — a behozatal ő felsége engedélyezésétől feltételeztetvén, és határozottan kimondatik az: hogy ezen a görögök tulajdonát képező templomban, oláh segédlelkész alkalmazása merőben szükségtelen — minekutánna Brassóban elég román templom van, a

4-dik pont kimondja, hogy ezen egyház-község a görög nem egyesült püspök, s ennek nem létében, a főegyházi tanács iránt köteles tisztelettel viseltetni — a megválasztott papot egyenesen a püspökhöz bejelenteni, s az a bejelentés után, a papnak áldását s megyei hatóságát azonnal engedélyezni.

5-dik pont: hogy a gondnokok m'kép választassanak s azok kötelessége a görög megye közönségének számolni.

6-dik pont: úgy a papok mint gondnokok választása is ezen görög egyház-község többsége által intézendő.

7. A templom költségei a gondnokok által az alamisnákból, s más jövedelmekből fedezendők; úgy mind az által, hogy adósságot nem csinálhatnak, hanem a netalán szükségét magány adakozás által kötelesek pótolni.

8. Minden ezen templomot illető ügyek, a megye többsége által intézendők — megengedtetik továbbá egy görög nemzeti iskola felállítása — még pedig a Panajot H. Nicu által tett alapítvány értelmében, úgy, hogy az ezen iskolához Görög honból hozandó tanítókra nézve is azon rendszabály tartasson meg, mi fennebb a papokra nézve elő van írva — ezen iskolára való felügyeletét, valamint a templom évenkénti számadásai bani betekintést, ő Felsége magának tartván fenn.

Ezen 8. pontban az is kimondatik, hogy ha netalán ezen egyházmegyénél versengések törtémenek — azok a helybeli tanács által elintézendők — s azután a meg nem elégedett fél törvény útjára utasítandó.

Ezen királyi leirat képezi a görög egyháznak alaptörvényét, mely mai napig minden az ellen intézett megtámadások, s félre magyarázások daczára, mind annyiszor teljes erejében fenntartatott, szóval, a mi képezi az 1868-ik évi 9-ik t. cikkben érintett statusquot — ennek alapján tartatott az isteni tisztelet rövid erőszakos megszakítások kivételével folytonosan görög nyelven, mint ezt beismerték — a csak 1820-ban először mint ilyenek fellépett románok, román nemzeti kápolna megnyithatásáért 1828-ban azon okból esedezvé a főkormányzéseknek, mivel a görök templomban, melyet ők eddig látogatni szoktak, az isteni tisztelet görög nyelven tartatván csak, ők ezen nyelvet nem értik, beösmerte ezt akkori nem egyesült püspök Moga Vazul, de beismerte maga jelenben a román egyházak élén álló érsek ő nmlga is, midőn 1857-ben a görög papot erőszakkal, s a legméltatlanabbul elcsapván, egy román lelkészt csak addig, míg az egyház-község kiváltságai szerint, egy athos-hegyi barátot választhat papjának, s azon feltétellel nevez ki a brassói egyház-községhez ideiglenesen, hogy az tanuljon görögül, azon nyelven teljesítendő az isteni tiszteletet — és beismerte ugyanezen érsek ő nmlga ezen templom görög nemzeti természetét a mult évben a magas m. k. vallás- és közoktatási ministeriumhoz történt beadványában.

Es hogy az egyház-község tagjai, s magok a jóltevők is ezen királyi leiratot, a községet rendező alap-törvénynek tekinték, onnan bizonyos, mert azután hivatkozva épen ezen alaptörvényre, halommal tették az ennek értelmében kezelendő alapítványokat, így Panajot H. Nicu teszen 1797-ben, tehát az alap-törvény kelte utáni évben, görög iskola számára 10,000 forint alapítványt a bécsi kamarai kincstárba, s bizza a kamatok kivételét a bécsi görög templom gondnokaira, azon megszorítással az alapítvány levél 4-dik pontja szerint, hogy ha ezen templom megszünne valaha görög lenni, s az iskola görög nemzeti jellemét veszítené, a bécsi gondnokok a jövedelmeket többé ne Brassóba, hanem oda küldjék, hol görög iskola létezik, és

szükségeltetik az osztrák birodalomban, az alapítvány tétetik január 21-én 1797-ben s megerősítetik ő flge által saját királyi alirattal 1798-ban aug. 24-én azon kikötéssel, hogy az eredeti alapítványlevél az erdélyi k. főkor-mánynál tétetődven le, mint polgári alapítvány kezeltessek.

Hasonló 10,000 forintról szöllő alapítványt teszen ugyan ezen Panajot H. Nicu csakugyan január 21-én 1797-ben a brassói görög nemzetiségű szegények számára, és viszont polgárilag kezelendőleg — csak azon változtatással a 4-dik megszorító pontban, hogy ha az érdekllett templom megszűnne görög nemzeti templom lenni, a bécsi görög egyház gondnokai, a jövedelmet ne Brassóba és ne is az osztrák birodalomba, hanem egyenesen az ő szülő-földjére Janinába küldjék.

A felségileg elfogadott, s megerősített alapítvány megszorító szavai ezek: „quod si vero casu quo, sub decursu futuri temporis, templum hocce coronense, nationi graecorum eriperitur, vel interitum pateretur, Epitropi templi viennensis foundationem hanc in meam Patriam Joanimam transferendam habebunt, absque immutatione meae praedescriptae, et defixae voluntatis.“

1794-ben Petru Demeter nevű görög kereskedő 15,000 forintot tett le a brassói görög iskola számára, a fenn-érintet kamarai kincstárba, viszont a bécsi görög megye gondnokai által kezelendőleg, azon megszorítással, hogy ha ezen templom s iskola elvesztenék görök nemzeti jellegöket, akkor az alapítvány tétessen által oda, hol görögök vannak, s iskolára szükségük lesz.

Itt megjegyzendő, hogy már ekkor is, mint ezen alapítványi levél mutatja, ezen templom és e mellé állitandó iskola görög nemzeti intézeteknek tekintettek, és továbbá az: hogy mivel az egész templom nem volt még a királyi leirat szerint szervezve — ezen tőke világi alapítvány szerint kezelendőleg, a bécsi tartományi állam számvevőségnél tétetődött le.

Dr. Fleva Naustából 1825-ben julius 11-én egy alapítványt teszen a brassói görög iskola számára a görög templom gondnokai által kezelendőleg.

Herczeg Brancován hagyományozza Felső-Szombat-falva, s Pojána Muruluj nevű két ősi birtokát a brassói

görög kereskedők kiváltságolt compániája templomának, azért — mert ezen templomnál vannak eltemetve édes atyja Brancován Manó, testvére Helena, és édes anyja Zóitzta, s különben is ezen templomnál jó rendet, s mindenekben lelkiösmeretes kezelést talált — azon megszorítással, — hogy:

Ezen jószágok jövedelmének fele része, fordíttasson misékre, a megholtak és élők lelki nyugalmáért, s a megmaradt rész osztódjon ki a valóságos szegények közt, valóságos, és nemzetiségi különbség nélkül, — fele része pedig az egész jövedelemnek a már fennálló görög iskola gyarapítására használtasson, s a tudományok hellén tanítók által adódjanak elő, s azonkívül taníttasson egy fizetett tanító által a német nyelv is, még pedig úgy, hogy azon görög-nemzeti iskolában, minden más nemzetiségű tanoncok is, minden fizetés nélkül oktattassanak.

A compánista, és nem compánista görögökből álló gondnokok, gondoskodjanak lelkiösmeretes kezelésről, hogy isten ítélőszéke előtt mindig számot adhassanak.

Ugy a végrendelet, mint, minden ezen jószágokat illető eredeti okmányok is tartassanak a görög megye gondnokságánál, s az egész birtok, és minden okmányok csak az ő, és neje halála után adódjanak a görög megye kezelése, és birtoklása alá.

Megemlékezik rendelkezésében a bolgárszegi két, és ó-brassói román templomok papjairól; meg a szombatfalvi s Pojana murului román papokról is, de úgy: hogy az ezeknek rendelt jövedelmeket minden időben a görög templom gondnokai adják ki.

Továbbá megemlítendő az is, hogy özvegy Brancovánné férje halála után az egész birtokot, minden lehető okmányokkal egyetemben, azonnal 1832-ben átadta a görög megye gondnokainak nem csak, hanem meghallván azt, hogy ezen jószágok iránt a fiscus pert indított, alkudozásokba bocsátkozott a görög megye gondnokaival, pénzbeli kárpótlás iránt, azért, mert tudta, hogy férje ezen javakat ezen megyének hagyta, és így nem kívánhatja annak károsodását.

Hagyti Russet 4000 ezüst forint alapítványt teszen részesint az iskola, részesint a szegények számára, hogy azon

alapítvány csak addig maradjon a görög templom kezei közt, míg annak görög nemzeti jellege megőriztetik, változás esetére, fordítódjon az egész alapítvány más, általa meghatározott czélokra.

Nicola Mircesu Mandragysiu 1842-ben kelt végrendelete szerint azon kikötéssel hagyja egész vagyonának egyharmadát a görög megyének, hogy az bizonyos részeket, mint legatumokat adjon ki a brassói oláh templomok, s ezek közt a várbeli oláh kápolna számára is — sat., sat.

Mindezekből kézzelfoghatóvá van téve az: hogy ezen templom mint görög-nemzeti templom építettet, és tartatott fenn egész mai napig — világos, hogy mindezen alapítványok, mint ilyen számára vannak téve — még pedig azon kikötéssel — miszerint azon esetre, ha a templom nemzeti jellegét vesztené, az alapítványoknak is veszni kellene — világos az is, hogy ezen alapítványok kezelésébe, sem püspök, vagy consistoriuma, sem pedig a románok egyáltalában be nem folytak, és be nem folyhattak, tisztán állván az alapítványokból, magát a Brankován hagyatéket sem véve ki, hogy azok polgári kezelés alá vannak helyezve; világos az, hogy a román nemzetiségből, ezen templom keletkezésétől mai napig soha egy gondnok sem volt azon templomnál, sem annak javai kezelésében papjai, iskola tanítói, és gondnokai választásában, egy általában be nem folytak, ha csak egyetlenben ellenkező eset tudnának felhozni a román atyafiak, azzal támaszthatnának kétséget, de jogosan, annyi okmányokkal szemben soha, és semmi szín alatt nem.

Igy kimutatva az érdeklött brassói görög templomnak nemzeti, és nem confessionális jellegét —

lássuk mire támaszkodnak mégis román hitsorsosaink, s különösen „Elfogulatlan“ minő okoskodásból akar egyenlőségi jogot teremteni, úgy ezen templom mint annak alapítványai iránt?

„Elfogulatlan“ minden okoskodását, s a görög templom iránti jogigényeket alapítja, azon tév, s minden gondolkodó előtt nevetséges eszmére, hogy ezen kitétel: „Cives graeci“ griedhische Bürger, vagy görög polgárok, — nem nemzetiséget — hanem csak görög nem egyesült hitű egyéniségeket jelentene — s állítván hogy a József tü-

relmi nyílt parancsa a nem egyesülteknek is polgári jogok gyakorlatára szabadalmat adva, így alapítódott meg magva a görög nemegyesült román kereskedőknek — kik nevezték magukat hospites et cives graeci ritus.

Melyik okmányból veszi „Elfogulatlan“ ezen valójában neveltséges állításait? nem tudjuk; de tudjuk azt, hogy „cives graeci“ nem jelenti azt, hogy görög-keleti vallásu, hanem igen azt: hogy görög nemzetiségű polgárok, valamint látjuk munkája folytán, nevezetesen a német szöveg 13. lapjának kezdetén a görög polgárok eredetét, egészen másképp származtatja mint a 10-en, azt mondja t. i. hogy ezek lettek a görög compániából kilépett kereskedőkből — már pedig tudjuk feljebb, hogy a görög compániának tagjai csak görögök lehettek; valamint azt is: hogy ő maga beösméri a 21-ik lapnak végén, miszerint a szentháromsági templom építése, kizárólagosan a görög polgárok műve — mégis nem szégyenli ugyanezen görög polgárokat a 23-ik lapon, már egyenessen görögkeleti vallásu, román polgároknak keresztelni, — valójában oly okoskodások, mik, midőn egyfelől neveltségre indítják a komolyan gondolkodókat, másfelől ingerlők is, és csak azt bizonyítják be kézzel-foghatólag, hogy mikor mindent akarnak bizonyítani, semmit sem bizonyítanak; — mert

ha állana az: hogy „cives graeci“ „görög polgárok“ annyit teszen, hogy görög nemegyesült vallásu polgárok, akkor sem lehetne ezen kitétel alatt, minden közelebbi jellemzés nélkül, csak a románokat érteni, hanem igen minden a görög-keleti vallást követő nemzetiségeket s így magukat a görög nemzetiségű polgárokat is, mivel ezek mind görög keleti vallásuak — mi a román nemzetiségnek viszont nem lenne innyére — és

ha állana „Elfogulatlan“ értelmezése, hogy a görög kitétel csak vallásra és nem nemzetiségre vonatkozik, mire való a 12-ik lap kezdetén ezen megkülönböztetés, „noi negotiatori greci si romani,“ mi görög és oláh kereskedők, — hiszen az ő értelmezése szerint ezen szó „graeci“ románt jelent. —

Tovább megyen „Elfogulatlan“ az elferdítésekből, s a 20-ik lapon egy 1788-ban június 5-én kelt latin okmánynak ezen kitételét: Graeci cives Coronenses, ut fundatores

oratorii neo erecti, így fordítja el: „Die griechische Kirchen-Gemeinde als Gründerin, der neuerrichteten Kirche.“

Ezen elferdítésekből születtek osztán a fonáknál-fonákabb logikai következtetések, így a 27-ik lap kezdetén azt mondja, hogy ezen „román templom“ már tudniillik a fenti okmányban említett templom, az ő adakozásukból épült, s papjukat is ezekből tartják.

Boldog isten, ha mindezek így lesznek vala, mire való volt akkor, azon versenygése épen a most románoknak nevezett alapítóknak Nikitits püspökkel? midőn az általa felajánlott román lelkészt még csak ideiglenesen sem fogadák el, hanem követeltek görög papot s görög isteni tiszteletet, és ezt tették „Elfogulatlan“ szerint román polgárok, román templom kérdésében, román püspökkel szemben!?

Hanem úgy van az „Elfogulatlan“ ur, hogy hamis alapra, állandó épületet felvinni nem lehet, s a logicianak azon kérlelhetlen törvénye van, hogy ferde tételekből, örökösen ferde, hogy ne mondjuk nevetséges következtetések kivonhatók csak: —

Őn román templomnak nevezi a görög egyházat; ha így van, hogy lehet azért versengeni, hogy ezen román templomban a görög mellett a román isteni tisztelet is engedtesse meg — ön ezt, férczműve 28-ik lapjának végén elsőség feletti vitának tulajdonítja, a görög compániával szemben; s feleli, hogy azon esetre, ha t. i. ezen templom románok által, román nemzeti templommá építettett volna, a görög compánia tagjainak abba, bejárása soha sem lesz vala, és még tovább menve, ha ez így volna, hogy a románok voltak az alapítók, miért kérték, hogy görögöknek s ne nekik engedtessek szabadalom templom építésre, miért kérték ők a görögöktől elismerést, illetőleg reversalist arról, hogy a románoktól a templom építés, fentartás és pap ellátása tekintetéből soha egy krt sem fognak követelni?— a görögök nem kérték, s önök sem adtak, úgy, hogy az egész görög megye alapítványai közt csak két romántól származott alapítvány van, egyik az Apostolué 100 mfrt. alapítványa, a más a Györgyé és Juon maradékai által tett 100 ezüst forint, azon terüvel kapcsolatban, hogy ezt a gondnokok kezeljék s jövedelmét az atyjukért bizonyos időkbén mondandó misékért a papnak szolgáltatassák ki.

Őn azt mondja: hogy a versenygés a templom pitvarára teendő felirat felett folyt, a románok és görög compánia közt, mi 1792-ben azzal végződött, hogy hatóságilag megrendeltetett ezen feliratnak a homlokzatra való írása: „Templum sctae Trinitatis sacris Coronensium graeci ritus orientatis dicatum 1787.“

Ámde ezen czim a románoknak semmi jogot nem ad, s a fenti állítást sem igazolja, mert a valódi tényálladék az, hogy a görög polgárok úgy, mint a compánisták is maguk részére kívánták a tulajdonosságot a czimben kifejeztetni, s midőn azért három éven keresztül minden hatóságoknál, s magánál az országgyűlésnél is 1790-ben elveszekedtek volna, az udvar úgy találta ki a fenti czimet, de bizony az egész versenygésben a románok elő sem fordultak, és így reájok egyáltalában, mint még akkor nem létező hatalmasságra senki nem is gondolt.

Neveltségesnek mondhatjuk tehát azon feljajdulásokat, miket „Elfogulatlan“ a József halála utáni változásokra nézve levegőbe bocsát, mert már ki van mutatva, hogy úgy ezen változások, mint egyáltalában, eddig fennforgott minden versenygésekben, a román polgárok, vagy nemzetiség, sem, mint követelő, sem egyáltalában mint versenygő fél elő sem fordultak, valamint a gróf Nemes Ferencz nyomozása is rólok egyáltalában, különösen pedig kedvezően meg nem emlékezett, minek utánna épen ezen nyomozat folytán keletkezett 1790-ben april 17-én a 2606 számú azon rendelet, melynek 1-ső pontja azt mondja: hogy ezen templom a görögök költségén épülvén, a görögök használatára kell hogy szolgáljon, s a versengő felek, t. i. a polgár és compánista görögök az 1788-ban kötött szerződés megtartására szorítandók — és fennebb láttuk, hogy, ha csak „Elfogulatlan“ által felállított ismétlődő elferdítéseket készpénz gyanánt nem fogadjuk 1788-ban szerződés, csakis a polgár és compánista görögök, és teljességgel nem románok közt, jött létre.

Köszönettel tartozunk „Elfogulatlan“ mert, ha szintén az ő ferde felfogása szerint is, Ádámovits püspök oly tetteit számlálja elő, melyek fennebb róla elmondott nézeteinket, különösen Panajot Nica panaszait tökéletesen igazolják, s egyszer mindenkorra kimondván azt, hogy vala-

meddig „Elfogulatlan“ ki nem mutatja: kik voltak azon román polgárok, kik a templom építésre befolytak, s azután a görög compániával versengettek, ötet egyáltalában rágalmazónak, s egyszersmind ámitónak vagyunk kénytelenek nyilvánítani, rágalom és ámitásnak nevezzük névszerint Panajot H. Nica kissebbitésére mondott minden állításait, mert mellette szép tettek beszélnek, valamint azt is, hogy ő Brassóbani tartózkodásában nehézségekre találva, a compániába vétette be magát, mert ő soha compánista, s így esküdt, és megye gondnok nem volt, s nem voltak nehézségei sem, mások — mint Ádámovits püspök által okozottak — mik ellen mint fennebb ki van mutatva méltán panaszlott, és győzött, mert ezen panaszok folytán keletkezett 1796-ban szeptember 30-ról a görög megyét, s annak, úgy a püspökhözi, mint politikai hatóságokhozi viszonyait meg-alapító intézkedés, mint azt fennebb egész hívséggel kimutatni szerencsések valánk.

Keresztelje tehát „Elfogulatlan“ ezen királyi névalírással ellátott leiratot decretumnak, vagy irka-firkának; elámíthat vele tudatlanokat, s még drágán vásárolt örömet is szerezhethet nékik; de az, ki a régi viszonyokat ösmeri és ösmeri azt, hogy a királyi leiratok minő erővel birtak régen, s birnak ma is, be kell vallania, hogy biz azok oly okmányok, melyek csak más királyi leiratokkal, vagy egyenesen törvényhozás útján változtathatnak meg, nem pedig oly nevetséges okoskodásokkal, milyenek ezen férczműben előfordulnak, hol író nem szégyenli a világ előtt magáról azon szegénységi bizonyítványt nyíltan kiállítani, mi oly értelmzésnek, hogy cíves graeci = görög nem-egyesült román polgár, multhatatlan következése, s hisszük azt is, hogy nem lehet alkotmányos kormány, mi ily törvény erejével bíró okmányokat megváltoztatni magát jogosítva érezné.

Elferditve adja elő „Elfogulatlan“ ezen leirat tartalmát, a jelen ügyben határozó bíró azonban — hitünk szerint — ily ferditések által tévutra magát vezetetni nem fogja; és

mivel már azon pontra jutottunk, mi ezen ügyben határozó s mi 73 éveken keresztül a megyének alaptörvényét képezvén máig is sértetlenül áll, nem sok mondani valónk van a többi fonák okoskodásokra nézve, csak azt jegyez-

zük meg, hogy a románok, mint ilyenek, legelőbb csak 1820-ban léptek fel a görög egyház községgel szemben, azon határozott követeléssel, hogy ők magoknak román nemzetiségű papot választhassanak, s határozó szavazattal birjanak, minden a görög egyházat érdeklő ügyekben, de már május 10-én 1821-ben azon komoly intéssel utasítottak örökös hallgatásra, hogy máskülönben minden költségek hordozásában fognának elmarasztaltatni, mit annyival inkább előre lehetne látni, mivel már 1800-ban 2059 szám alatt kimondatott, hogy ha igaz az, hogy a görög compániában román nemzetiségű tagok is volnának, azok mint compánia tagjai, vehetnek ugyan részt a választásokban, de jövődre megtiltatik, ily nemzetiségű tagok felvétele, valamint a románoknak ezen görög megye ügyei kezelésébeni bárminő befolyása.

Voltak ideiglenesen román papok alkalmazva a görög megyénél, de csak akkor, és addig, midőn rendes görög papok nem voltak, és míg azok megválasztódnán, behozhattak, a Panovics esete furcsa, mert ő minden állítólagos megválasztatása daczára, csufos véget ért, erőszakkal mozdítatván el felsőbb rendelet folytán, s épen az 1796-ki leirat alapján a görög megyétől, ily erőszakosságok tehát jogot a románoknak ezen templomhoz, s annak vagyonához egyáltalában nem adhatnak.

Haszonvagyból eredettnek nevezi „Elfogulatlan“ mindazon törekvéseket, miket a brassói görögség tulajdon nemzeti temploma fenntartásában kifejtett, és itt elmondhatjuk: „mutato nomine de te ect., mert volna csak szegény ezen egyház község, a románoknak eszébe sem jutna azzal összeházasodni akarni, de mivel ezen megyénél sok vagyont sejtének, gondolják: jó volna abból osztozni, s mivel számra többen vannak, az oroszlánrészt maguk számára kivenni.

Megmondjuk tehát miben áll ezen sok vagyon: a templomnak, mint ilyennek van 6000 forintja, a többi ezen megye gondnokai kezelése alatt lévő alapítványok mind olyanok, melyeknek határozott céljuk, s kezelési módjuk lévén, haszonvagy tárgyai nem lehetnek. Felebb ki van mutatva, minő alapítványok vannak ezen megye gondnokai kezelése alatt, most tehát csak azt kell kimutatni, hogy

azok az alapítók tiszta szándoka szerint kezeltetvén, magokra a kezelőkre, mi hasznot sem hajthatnak, mert a szám a legerősebb logikánál is erősebb, s az évi számadások a főszámvevőségi rostán, minden évben keresztül vitetvén, könnyü a következtetést kimondani, hogy ezen pénzek kezelése magánosok számára, azonnali megrovás nélkül, haszonhajtó nem lehet; és

bár mennyire tiszteljük a görög keleti egyház Canonjait, azoknak egyáltalában, azon erőt nem tulajdoníthatjuk, hogy az alapítók akaratát, az alapítványokra nézve megváltoztathassák, s tudunk esetet, hogy épen a brassói román egyház mindent elkövet arra, hogy vagyona, ne az egyház canonjai, hanem másképen kezeltessen, s különösen főpástort sem képzeltethünk olyat, ki az alapítványok egyenes veszélyeztetésére, a középkor elavult institutioit kívánná igénybe venni, s ha igen, itt tenné azt annyival czéltalanabbul, mert hála Adámovics püspök kap'siságának, az alapítók megtanulták alapítványaikat, úgy tenni, hogy a szent canonokok palástja alá ne jussanak, helyezvén azokat egyáltalában polgári felügyelet alá, hol első sorban áll az önálló egyház község, és a főfelügyezati jognál fogva, a legfőbb polgári hatóság, olvassa bárki elfogulatlanul az 1796-ki leiratot, s annak folytán későbbtetalapítványokat, s meg fog győződni, hogy itt a szent canonok szerinti kezelés egyforma lenne, az alapítvány vesztéssel.

„Elfogulatlan“ az ő erős logicájával!? tovább megyen, s korholni kezdi a görög compániát, azt, melyet „férezműve“ 5—6-ik lapján nagy szavukban eltemetett, s mi valójában nem is létezik, vádakat szór az ellen, mik már azon oknál fogva is, mivel az állítólagos nem ellenőrzés bázisára vannak fektetve, ténylegesen czáfolva vannak, s állít olyakat, mik sajtóper, s megvetés tárgyai lehetnének, de a tények logicája szerint, feleletet nem érdemelnek.

Azt mondja, hogy a görög compánia kizárja a templom román egyház tagjait, a vagyon kezelésből, s feledi kimutatni, hogy kik azon kizárt tagok, s feledi mindekfelett azt, hogy ezen állításai is úgy a tényekkel, mint magával, az ezen egyházmegyét constituáló alaptörvénynyel, mit ő kicsinylőleg egyszerű rendeletnek szeretne csak deválválni, homlokegyenest ellenkeznek, mert tény az, hogy

ugy az alapítók szellemében, mint gyakorlatban ezen egyházmegye, minden ügyei, és vagyona, maga az egyház tagjai többsége által kezeltetett eleitől fogva, és kezeltetik ma is, még pedig az általa annyira kicsinylett, s csak részrehajlás szüleményének keresztelt leirat értelmében is, feledi végre azt, hogy épen a brassói városi románok, midőn a közelebbiről Brassóban működött vegyes bizottmány által „Elfogulatlan“ férczműve állításai nyomán, felszóllitattak: mutassák ki névszerint, kik voltak ezen görög templom alapításától — tehát 1786-tól fogva a román nemzetiségből ezen templomnál román nemzetiségű gondnokok, és megye tagok? azt felelték: fájdalom, senkit megnevezni nem tudunk, mert a görög büszkeség, minden időben kizárta, a szerény románokat ezen egyház ügyei kezeléséből!?

Azt gondoljuk, ezen tényleges beismerés, mi hivatalos, s a román biztosok által is aláírt jegyzőkönyvbe véve, alkalmasint a magas miniszterium kezei közt van, legnagyobb czáfolata, ugy az „Elfogulatlan“ állításai, mint magok a románok örökös lamentatióinak.

Egyébiránt, minekutána „Elfogulatlan“ könyve 60—72-ik lapjáig, mind azon compánia ellen harczol, melyet maga már az 5—6 ik lapon, káröröm nyilvánítás közt eltemetett, s melyről mi már fennebb kimondók, hogy az, 1849-ben önként megszűnt, szél elleni harcznak volnánk hajlandók ezen egész hosszú értekezést tartani, de mivel természete „Elfogulatlan“nak egy vesszőparipára felülve, alaptalan, s ferdített feltételek után a legvadabb s fonákabb logikai következtetések után elveket felállítani, mik elszigetelve, s az érdeklött logikai következtetésektől merőben különválva is, némi figyelmet érdemelnek, nem mulasztjuk el, ezen elveket rendre követni; csak azért is, hogy annál szembetűnőbben kimutathassuk a következetlenségek hosszú sorát, mikre ezen munkálat minden lapján akaratlanul bukkanunk.

Ilyen elv, vagy állítás, hogy a compánia a görög templom vagyona kezelésének usurpatiojára ürügyet keres abban, hogy állítja: miszerint ezen vagyon csak görög alapítók bőkezűségéből gyűlvén össze, illő, hogy az, görög egyéniségek által kezeltessék, és ezen feltevést hamisnak állítja.

Mi tökéletesen kezét fogunk ezen állításra nézve „El-

fogulatlanul,“ mert az alapítványoknál, sohasem kérdés: hogy ki? hanem hogy mi célra ajándékozott — s ezzel ki van mondva mindaz, mit „Elfogulatlan“ két egész lapon keresztül törvény tudományára hivatkozva, nagyszerű ostentatíóval — Verbőczinek — statutáknak, s polgári törvénykönyvek sat. emlegetésével bebizonyítani akar.

De itt is viszont régi hibájába esik, a logikai következtetés kivonásában — mert ha ő két lapon keresztül bizonyítja azt, és meg kell adni, szép előadással — hogy az alapítványok az alapítók célja szerint kezelendők, akkor nem tehetjük, rossz logikai következtetésnek nem nevezni azt, mit szép okoskodásából kivon, s mi, mintegy így hangzik: „tehát a görög-keleti egyházak vagyona, a szent canonok értelmében a hierarchiális felsőbbség által kezelendő — mivel a canonok semmi oly intézkedést el nem ismerhetnek, mi, az egyházi alapítványokat, az egyház fejétől elvonhatná“ — és így minekutánna ezen állításával maga magának ellent mond, egyszersmind indokolása által — hol mondja, hogy csak a szent canonok képesek gondoskodni arról, hogy az alapítványok céljuk szerint kezeltesenek — hadat ízen az egész világi közigazgatásnak, vádolván azt képtelenséggel, az alapítványi javak kezelésében.

Részletezve a brassói görög megye vagyonát illetőleg újra ferde fogásaihoz folyamodik, s azt mondja: tudva van, hogy a brassói görög megye alapítói román polgárok voltak — miért. és honnan? azért mert tetszett „Elfogulatlanul“ ezen kitételt: „*graeci cives*“ így értelmezni: román polgárok — sirjokban fordulnának meg az alapítók, ha tudnák, hogy ők románoknak neveztetnek — egyébiránt ki lévén fenébb okmányokra támaszkodva, tüntetve az, hogy mennyire ferde ezen értelmezés, s hogy kik voltak az alapítók — nem időzünk többet e tárgynál, hanem átmegyünk egyenesen a herczeg Brancován végrendeletét érdeklő állítások czáfolatára.

Azt mondja „Elfogulatlanul,“ : hogy herczeg Brancován f.-szombatfalvi, s Pojana murului birtokait a szentháromsági templom és iskola, s a bolgárszegi plebániáknak ajándékozta — ezen állítás — nem alapul igazságon — mert ha az alapítvány, csakugyan úgy volna, mint állítatik, akkor a bolgárszegi plebániáknak az egész vagyon-

ból legalább $\frac{1}{3}$ joguk volna követelni, azonban az egész bolgárszéki plebániáról a végrendeletben csak annyi emlékezet van — hogy az ünnepélyes évenkénti engesztelő áldozatoknál teendő fáradozásuk jutalmául kapjanak: a bolgárszéki nem egyesült nagy templomnáli papok 100 — a felső kisebb templom, papjai 50, valamint az ó-brassói román templom papjai is 50 váltó forintokat — ebből azonban legtávolabbról sem következik, hogy a plebániaknak és lenne valami véghagyományozva — hanem az a szerencsétlensége „Elfogulatlan“-nak, hogy ő, elferdítés nélkül, semmit előadni nem tud.

Ilyen elferdítés az, midőn mondja: hogy a végrendelet keltekor, a görög egyház-község még szervezve nem volt, s így képviselettel sem birt, sat. nem csak, hanem mérőben rossz szándéku állítás is, mert a görög egyház-község 1793-tól fogva szervezve, és alkotmány szerint választott képviselettel ellátva, intézte minden ügyeit — ezen állítást igazolják, a megyének minden főkönyvei, — mint legnyomósabb bizonyítványok, a román kapkodások ellen — és igazolja, mindenek felett maga a végrendelező herceg Bráncován végrendelete, ajándékozása indokául azt hozván fel: hogy látván hosszas Brassóbani tartózkodása alatt, azt a szép rendet, mi ezen görög templomnál van, és azt, hogy a gondnokok minő lelkiismeretességgel kezelik, a gondoljaik alá bizott alapítványokat — ezek által indított, ajándéklevele készítésére — maga a végrendelet tehát tényleges czáfolata „Elfogulatlan“ ferde állításainak, a szervezetlenséget illetőleg.

Nem is csak a compánia, hanem az egész gondnokság felügyelete alá helyezé egész ajándékát, mint ez a végrendelet 1, 2, 3, 5, 6, 7, pontjaiból tisztán kitetszik, ezeket teszi különösen a tiszta, gondos kezelés iránt felelőssé — még az isten ítélő széke előtt is, ezekre bizza a jószágokról szóló okmányokat, sat. és így nem igaz, hogy az egész vagyion, csak a compánia esküttjeire bízott volna.

Éppen oly szerencsétlen, mint helytelen, a canonokra való hivatkozás jelen esetben is, minekutánna a végrendelet meghatározza, hogy kik, mikép kezeljék ezen alapítványt, ő Flge ezen kezelési módot legfelsőbb felségi jogánál fogva, már az idézett 1848-ki rendelet szerint is helyben

hagyta — és a görög megye — a fiscussal fennforgott pernek, 1856 ban történt végleges bevezése után — ezen javaknak, a végrendelet értelmében tulajdonossává vált, s így mai napig a kezelést folytatta is — 1868-ban pedig, miután azon törvény, mi, a szebeni nem egyesült püspökséget román metropoliává alakítá — az ezen vallás iránt gyakorolt eddig felségi jogokat továbbra is fentartá, valamint a görög egyház-községet, alapítványai kezelésének eddigi gyakorlatában biztosítá, igen természetesen, a logica örökös törvénye szerint, ezen tény álladékból az a következtetés: hogy törvény értelmében a metropoliával egy ponton állván a görög egyház, az ő törvény ellenes megtámadása — megtámadása egyszersmind a metropolia existenciájának — mivel mind kettőnek jogai, ugyanazon törvény által vannak biztosítva, hanem hiába „Elfogulatlan“-nak logicája különös, ugy, hogy nem örökös következtelenségein, hanem azon lehetne bámulni, ha bár egy tételt helyes logikai következéssel vinne keresztül.

Most jön a java: azt mondja „Elfogulatlan“ hogy midőn név és vagyon örökösse Brancován hercegnek, kapitány herceg Brancován, megtudta, hogy ezen vagyonok minő szerencsétlenül, s a végrendelező céljai ellen kezeltetnek, mint a herceg Brancován család személyesítője, még 1858-ban ezen kezelés ellen panaszt emelt.

Nem vagyunk szerencsések, ezen panaszt ismerhetni — de gyanítjuk, nagyon érdekes lehet — mivel az mondatik róla, hogy eredménytelenül nyomoztatott az osztrák kultuszminiszter által — azért sürgettetett, a bukaresti agentia útján 1862-ben, és Párisból az ottani külügyminiszterium útján 1868-ban.

Kár volt „Elfogulatlan“-nak előadása indokolására más érvet, vagy jogosultsági czímet fel nem hozni, a kapitány ur részére, mint épen azt: hogy ő a herceg Brancován családnak, név és vagyoni örököse — és ezt azért, mert ezen állítások közül egyik sem áll.

Utaljuk „Elfogulatlant“ s mindazokat, kik az ő munkájára valami súlyt fektetnek — ily czimű könyvre: „Les Monastères Roumaines (Les Monastères dits Brancovancesi) prix 5 svantig Bukuresci Imprimerie C. A. Rosetti 1863“

és ebből meggyőződhetik, hogy ezen állításának is, ép úgy mint a többieknek, nincs semmi alapja.

Megkísértjük czélunkra vonatkozó tartalmát, ezen érdekes könyvnek, kivonatilag lehető röviden azon hitben ide iktatni, hogy ez által midőn egyfelől az ügynek használunk, másfelől czáfolva „Elfogulatlan“ állításait, egy-szersmind panaszló kapitány urat is, oly színbe tüntetjük fel — mi erőltetett nimbusából, legalább néhány sugárt el fog homályosítani.

Ezen könyv 4. lapja szerint herczeg Bibesco Gergely ur, ausztriai egyenruha kitüntetés és pártfogás alatt borzasztó nagy czímet vett fel. nevezvén magát: Sa Seigneurie le prince Beyzade et chevalier autrichien Grégoire Georges Demitri Bibescou Bassaraba de Brancovanou a le droit lui meme de se nommer Brancovanou, et Bassarába“ író feladatul tűzte ki, bebizonyítani, hogy ezen czimek őt meg nem illetik — hanem igen az egyszerű herczeg Bibescou Gergely elnevezés —következve herczeg Brancovánou minden legatumai olyanok, melyek senki által annyival kevésbé támadtathatnak meg Bibescou ur által.

Mégis hogy jutott ő azon szerencséhez, hogy Brancován herczeg javait 1857-ben habár rövid időre is, kezére jácsozhatta? ezen kérdésre így felel meg a könyv 49. s következő lapjain.

1857-ben özvegy herczeg Brancovánné, beteges állapotjában, meghatározza a férje oláhországi javai, eddigi kezelőit, számadásra szoritani, s jövőre ezen javakat haszonbérbe adni — ezt meghallja Bibescou ur, a herczegnőhez megy, a könyörög, őt ezen ügyben meghatalmazni — a felhatalmazást, ha nem törvényes formában is megnyeri — ezzel megy, a kolostorok előjáróit rászedve, tőlök is meghatalmazást eszközöl — s így a javak kezelésébe elegendvén, a herczegnőnek rövid időn történt halála után, magát, minden oldalról örökösnek nyilvánítja.

Ezen időre esik a brassói görög megye elleni panasz is 1858-ban, lett tehát belőle nagy ur — ki egész keletet vasuti hálózattal akarta elborítani — sokan emlékeztethetnek azon korra, s abban herczeg Brancovánnak, ki mint ilyen a család már 1822-ben kihalván — nem is létezett, örökös hirdetéseire az ujságokban.

A centralisált kezelés sokaknak, nevezetesen a hagyá-

tékosoknak nem tetszett, panaszok emeltettek — s midőn a 130, 131. lapon találtató okmányok szerint, fejedelmi rendeletből; minck utánna a 90—102 lapokon találtató kimutatás szerint, több millió forintokig liquidáltatott volna — a javak kezei közül kivétettek, oly rendetlenségben találtatott az egész vagyon, hogy Bibescou ur a 134-dik lap szerint 15,000 darab aranyigérete mellett sem talált ügyvédet, ki ügyét elvállalta volna.

Azon ítélet, mi által a javak kezei közül kivétetnek, azzal indokoltatik, hogy Bibescou ur részére, azok által, kik Brancovánoknak nevezettek, soha sem formális, sem bárminő adoptio ki nem állittatott, lásd a 156. lap.

Es már most ki lévén tüntetve, hogy Bibescou Gergely ur a Brancován nevet csak bitangolja, s így a görög megye ellen emelt panaszai is tudatlanok ámitása- vagy ijesztésére lehetnek intézve csak, minek utánna törvényes jogos következesei ugy sem lehetnek — bátran felhagyhatnánk a Brancovánozott Bibescous kérdés tovább vitatásával — de tökéletes czáfolatára „Elfogulatlan“-nak nem hallgathatjuk el a következőket :

1-ször végrendelkező herczeg Brancovánnak egy 1826 april 8-án hiteles alakban kiállított nyilatkozatát — melyben mondja, hogy ő erdélyi jószágait, a brassói görög egyháznak, s iskolának hagyta — ha a fiscus per utján azokat visszanyerné, azon esetben, igyekezzék a megye mentől több javítási kárpótlást kieszközölni, s ezt, s a Pojana muruluért bejövendő zálog összeget fordítsák a görög templom és görög iskola számára.

2-szor 1832 junius 4-ről Zoicza, özvegy Brancovánné ezen czim alatt „a brassói városi görög templom előljárásgához“ azon rendelkezéssel küldi át a férje végrendelete másolatát, minden az erdélyi jószágokat illető levelek másolatával, hogy a megye nem várva az ő halálát, minekutánna már férje meghalt, azonnal vegye birtokába s használataba az adományozott birtokokat.

3. Ugyan 1832. octoberben csakugyan a fentti czim alatt irt levél mellett, küldi át az eredeti okmányokat.

4. 1832. december 4-ről ugyan a fentti czim alatt irt levele mellett kijelenti, hogy a görög templom és iskola számára lemondott, az ezen javakban élteig lévő özvegyi jogai-

ról — s mind ezeket magával a végrendelettel összevetve, kézzel foghatóvá válik az: hogy a görög egyház-község ezen javak kezelése iránt senki által, a legfelsőbb felügyelői jogot gyakorló hatóságon kívül, feleletre nem vonathatik.

Nem az érsek által a canonok alapján, mert a kezelés felett rendelkezett a végrendelező.

Nem a románok által — mert nékiek semmi befolyásuk a görög megye javai kezelésébe — és végre

Nem a magát Bassaraba de Brancovánounak bérmált Bibescou Gergely, mert ő nem Brancován, s ha az volna is, nincs végrendeletileg a görög megye gondnoka, vagy felügyelőjeül kinevezve, sem pedig külön felhatalmazással ilyenre nem bír — s nem is bírhat, minekutána már az előtt jóval, hogy ő 1857-ben a hirhedt meghatalmazást Brancovánétól kinyerte, nem csak végrendeletileg, hanem ennek alapján, törvényes ítéletek szerint is, a görög egyházközség ezen javaknak teljes kizárólagos tulajdonossává vált — és végre csak azon okból sem, mivel kormány viszonyainkkal sem egyezne meg az, hogy bárminő idegen egyéniség, kormányi felügyázat alatt álló, alapítványok kezelésébe el-egyedhessék.

Még csak azon nevetséges állításra figyelmeztetvén a tisztelt olvasót, hol állítja, hogy az 1868-ban hozott 9-ik t. cz. a brassói görögökre alkalmazható nem lenne, minekutánna Brassoban nem lenne görög, és oláh közt versengés hanem ugyanazon egyház tagjai közt, csak azt nyilvánítjuk, hogy ugy ezen állítás, mint annak indokolása is oly nevetséges, milyen szokott lenni „Elfogulatlan“nak minden okoskodása.

III.

Lássuk tehát, mit mond — minekutánna eddig semmi megállhatót nem mondott — a felébredt lelkiösmeretről.

Ohajtottuk volna, hogy Erdély, mely a vallási türelem oly szép példáját adá, már a 16. század közepe táján, melyet a világ egy állama sem — a görög keleti hittorsosoknak is épen azon lelkiösmereti, s hitbeli szabadságokat biztosította volna — melyeket biztosított a más keresztény hitfelekezetek számára — ohajtottuk volna, hogy a románok ugy,

mint más nemzetiségek Erdély területén, mind azon jog és szabadalmakat élvezhették volna, miket élveztek más nemzetiségek — s meg vagyunk győződve, hogy a jogegyenlőség akkor úgy, mint jelenben közjólétet idézett volna elő — ámde

Legyen meggyőződve a kegyes olvasó, s maga a román nemzet is — hogy „Elfogulatlan“nak itt ezen pont alatt kifejtett nézetei is, ép oly fonákok, mint voltak az eddigiek.

Igaz, hogy törvényeink értelme szerint a román nemzet, és görög nem egyesült vallás 1848-ig csak eltűrtnek, és nem állami jogokkal bírónak jeleztettek — és ez mégis a közéletben nem így volt.

Mert, szabadon építhettek templomokat, gyakorolhatták vallásukat — papjaik a közhelyekből úgy kikapták részüket (canonica portio) mint bármely hitfelekezet papjai, s mentesek voltak mind azon terhek hordozásától, miktől a bevett vallású felekezetek papjai mentve voltak — tanulhattak gyermekeik, és alkalmaztattak úgy állami, mint községi hivatalokba érdem szerint, mint más felekezetek fiai, építhettek iskolákat — mint más felekezetek építettek, egyedül a romai katholiások birván állami jövedelemmel ellátott iskolákkal — sőt tudnánk nemzetet felmutatni, mely törvény szerint nemesnek neveztetett ugyan, de ténylegesen hasonlíthatlanul rozsbabb, és terhesebb volt állapota, mint a csak tűrt románoknak — mert midőn a románok szabadon küldhették gyermekeiket Erdély bármely iskolájába, ezen a törvényben nemesnek nevezett nemzet fiai, csak katonai önkénytől függő szabadság levelek mellett tanulhatnak — s mi volt alkalmazásuk? papság, ügyvédség, vagy gazdatiszti állomás — s ezek is csak ősi birtokukról való lemondás terhes feltétele alatt.

Hát nem ugyanazon járom alatt nyögtek a magyar és székely nemzet, a románok ugyanazon sorsu tagjaival? hát nem egyszerre nyílt meg az út egész hazánkban, a bárminő nemzetiségű, vallású polgároknak a magasb állam hivatalokra, a románokkal? igen ők kölesönösön egyforma nyomatás alatt voltak, s egyszerre lettek világpolgárokká is.

De ezen nyomatás nem volt, sem a vallás, sem nemzetiség nyomatása — hanem nyomta a hazfiak nagy részét azon fonák eszme, hogy csak kutyabőr adhat jogokat — hát nem

emlékeznénk már arra? mennyi küzdelmébe került a nemzet jobb részének csak az is, hogy a legműveltebb polgári egyéneknek, ha legkitünőbb okmányokkal is voltak ellátva, — „honoratior“ czim alatt politicalai jogokat eszközölhesenek?

Keserü volt ezen kor, s keserü még emléke is — de legyenek meggyőződve román atyánkfiai, hogy a keserü kor gyümölcseit nem ők egyedül érezték — s 1848 nem csak őket, hanem egy egész királyság nagy részét adta vissza, vagy szerezte meg, a közös hazának — s bár a románokról is elmondhatnók — hogy ők ezt beismerve, a haza, s ezen institutiók irányában tettelegesen hálával viseltetnek! s mégis

Jól esik szívünknek, midőn épen azon románokat látjuk 1848-ra hivatkozni, kiknek legnagyobb része, az akkor kimondott nagy eszméket nem értve, vagy félre értelmezve, communisticus eszméket forgatnak fejeikben — egyenlőséget, megosztást követelnek ott, hol a tulajdont védő törvények, azt meg nem engedhetik — s azon, téveszmében lévén, hogy 1848 csak érttük játszá le világ reformáló nagy szerepét, szeretnék egyszer vallási, máskor nemzetiségi szempontból, mind azon jogokat, mind azon javadalmakat, miket mások már régen, és kizárólagosan birtak, csak maguk részére eltulajdonítani.

Nem akarunk keserüek lenni — de „Elfogulatlan“-nak, 1848-ról nagy szavakban elmondott gondolatai, csak abban központosulnak alkalmazásilag — hogy mivel a román nemzet, és görög nem egyesült vállás, 1848-ig csak túrt volt, s ekkor felzabadult, tehát illő, hogy a brassói görög egyház vagyona, a brassói városi románokkal osztodjon meg, ezt követelvén a lelkiismeret felébredése.

Ezen fonák logikai következtetés, mit „Elfogulatlan“-nál már régen megszoktunk — kitünik az ezen pont alatt felhozott minden tételekből is.

Azt mondja: hogy „az 1848-ki törvények, mennyiben a század lelkiismerete!! szózatának igazságot szolgáltatottak, az igazság győzedelme, az önzésben elfogult igazságtalanság felett és báró Schaguna érseket nevezi azon egyéniségnek, ki, mint a görögkeleti vallásnak összpontosult gyupontja feladatát értve, a görög compánia! kicsapongásait megtudja zabolázni.

Ez valójában nem nagy feladat, mert — mint már annyiszor mondatott, a görög compánia ugyis régen megszűnt létezni — s nem létező testületek vagy egyesek elleni harc könnyebb a szél elleni harcnál — harcol tehát „Elfogulatlan“ szerint ezen századjának nagy embere, vagy harcoltat hű satellesei a brassói románok, s ezeket pártfogoló fő consistoriummal, a brassói görög egyházközség ellen — még pedig életre halálra.

Sem czélunk, sem szándokunk ő nagy Méltósága fény sugáraiból, bár mit is elhomalyosítani, annyival kevésbé egyháza körül tett érdemeiből, valamit levonni — de mivel „Elfogulatlan“ itt személyes kérdésekbe elegyedve két esetet említ, egyik érdekli Dendrinos papot, a más a megye kárpótlási kérdését, és mind a kettőt, a lehető leghütlembbül adja elő, és így nekünk, kötelesség parancsolta feladatunk, száraz tényekre hivatkozva, ugy adni elő, ezen személyes kérdések körül felmerült tényeket, mint azok valósággal megtörténtek.

1848-ban meghalt a görög-megye papja, s minek előtte görög honból megválasztott, s engedélyezett papját behozhatta volna, kiüt a forradalom, és püspök ur ő mlga 1849-ben Szebennek a magyar tábor által történt bevételekor, a magyarok elől Oláhországba menekül — a muszkák bejövetele, s fegyverük győzedelme után, a temesi vámon bejőve, Brassón keresztül megyen Szebenbe székhelyére — s a görög egyház-község nekie, udvarló gondnokainak, s némely tagjainak azon kérését, hogy időközben, angol utlevéllel, az Athos-hegyén lévő kolosotrokból Brassoba jött Dendrinos Gerasimot erősitené meg a görög megye papjául, ő mlga a megerősítést azon biztosítással teljesíté azonnal, hogy mivel politicalai hatóságok most nem léteznek — ezen lépés által a görög-megye jogai csonkulni nem fognak.

Dendrinos papja lett tehát a görög megyének, s folytatta is hivatalát, az egész megye megelégedésére.

Azonban elő — állott a kárpótlási kérdés — mi a görög megyét annyival inkább érdeklé — mivel jószágai mi jövedelmet sem hoztak — 1852-ben tehát, midőn rendelet ment, minden urbérséget vesztett földes uraknak, hogy bizonyos előleget fognak kapni — a görög-megye, azon meggyőződésben, hogy püspök ő mlga mindenható, küldöttséggel já-

rult hozzá — hogy magos befolyásánál fogva eszközölne a görög-megye részére is, vesztett urbériségeiért, valami előleget, a megye levéltárában van ő mlgának saját kezűleg irt levele, melyben tisztán kimondja, hogy a görög-megye kárpótlást nem fog kapni — csend volt és levertség ezen értesítés következménye, idejárult: hogy 1854-ben a fiscus minden 1833-tól fogva, az egyház ellen függőben lévő perekről lemondva, új panaszt ad be, az akkori kerületi törvényszékhez, a megyének annyi jövedelme sem volt, hogy a per költségeket hordozhassa — s ekkor akadt egy ügyvéd, ki a per maga költségéni keresztül vitelét magára vállalá, azon feltét alatt, hogy költségei megfizetése, s jutalmazása csak akkor történjen, mikor a pert megnyerve, a kárpótlást is kikapja — s akkor is urbéri papirokban. Vállalkozó ügyvéd a pert lelkesen folytatta úgy, hogy már 1856-ban harmad bíróságilag is megvult nyerve — nem csak, hanem már ugyan ezen év végevel, a kárpótlási követelés is bejelentve.

Értésére esvén püspök ő Mlgának ezen bejelentés — tiltakozott az ellen — kijelentvén, szent canonjaira hivatkozva, hogy érdeklött ügyvéd, csak akkor jelenthetné be a megye igénnyeit, ha tőle kapna felhatalmazást, vagy a megye gondnokai, csak azon esetben adhatnának meghatasmazást, ha ő mlga által neveztetnének ki.

A bejelentési munkálat tehát visszaküldetett, ezen fogyatkozások kipótlása végett, nevezett ügyvéd azonban ösmerve egyfelől a megye jogait, másfelől az alapítványok természetét, visszairt — s felfejtve a felfejtendőket, azon eredményt vivta ki, hogy a megye választott gondnokai által kiállított felhatalmazás alapján történt bejelentés püspök ő mlga kizárásával, tárgyalatni, s a kárpótlás is kiadatni rendeltetett.

Ekkor történt ő mlgának azon nevezetes nyilatkozata — mit ide, mint nagy ember mondását feljegyezni, mulhatatlan kötelességünknek ismerjük, hogy lássa minden elfogulatlan olvasó, minő nehézségekkel volt kénytelen küzdeni, a szegény görög egyház-község, és mikép fejlődött ki, a jelenben tárgyalás alatt álló kérdés is.

Azt mondá ezen nagy ember: „Jól van, a vagyont kivéttetek kezemből, de a pap az enyém, s majd elbánok

vele“ s szavát pontosan be is váltá, „vajha minden nagy emberek ilyenek ne lennének“ — mert pár hét alatt idézé szegény Dendrinost egyházi tanácsa elébe, s minden nyomozás, és kihallgatás nélkül, papságából egyszerűen, elcsapá, kötelességévé tévén, harmad napok alatt Erdélyt, különbeni erőszakos kikisértetés terhe mellett elhagyni.

Ez a Dendrinos sorsa — az ügyvéd pedig fennebb érintett fáradozásaiért költségeit, fizetését, és jutalmát megkapta, azt t. i. mit nekie a görög megye községe, autonóm jogaira támaszkodva, megszavazott.

Ez a valódi tény állandék, oly szárazon és hiven leírva, miszerint meg vagyunk győződve, hogy érsek ő nmga maga is kikérdeztetvén, az itt elmondattukat tagadni nem fogná, vagy ha igen, mi készek lennénk minden perczben állításunkat okmányokkal is bizonyítani.

Igy üresedésben hozatván a görög-megyei papi állomás — püspök ő nmga, egy tapasztalatlan ifju román papot erőszakolt a görög egyház-község nyakára, azon kötelezettséggel, hogy mivel ezen egyházban az isteni tiszteletnek görög nyelven kell tartatni, tanuljon az ifju görögül, hogy ezen nyelven folytassa hivatalát, és továbbá azon tiszta kikötéssel: hogy állomása ideiglenes, s addig tartó lehet csak — míg a görög egyház-község kiváltságai értelmében, görög papot választhat.

A görög egyháznak az ifju román pap nem tetszván, azt befogadni nem akarta, minek következése lett, hogy, az 1857-ben Interdictum alá tétetett, s megtiltatott minden az ő mlga hatósága alatt álló papoknak a görögök számára bárminő vallásos szolgálatot tenni — így történt, hogy három halottja ezen egyház-községnek utolsókenet, s papi közbe jövetel nélkül temettetett el, s ujon született gyermekek kereszteleetlenül maradtak, míg végre ezen ifju papot karhatalommal hivatalába be nem téteté — s az ekkor kimondott Interdictum, csak annyiban szüntetett meg, hogy görögök számára, csak az így erőszakolt román lelkész tehetett szolgálatot.

A megválasztott görög papot nem benedictála, s szolgálat tételre fel nem jogositotta — minden felsőbb, s leg-

felsőbb rendeletek daczára és mind ezek történtek 1857-ben a lelkiismeret felébredésének 9-dik évében.

Itt nem feladatunk az Interdictum természetéről beszélni: — csak azt jegyezzük meg, hogy ezen egyházi büntetés, mint a középkor vakságának, s papok önkényének sötét szüleménnye, rég kiment divátból — s vált olyanná, mit egész megyék ellen, hol, a netalán egy-két hibással együtt, az ártatlanok is bünhödnének, soha, — egyesek ellen is, csak placetum mellett vehetnek igénybe a püspökök.

Utasítjuk „Elfogulatlant“ Wagner és Helfert egyház törvényi kézi könyveikre, s kérjük: írjon a lelki ismeret felébredése mellé, még erről is egy röpiratot, csak ajánlanók a jobb logicát.

Még egy tényt hoz fel „Elfogulatlan“, azon nyílt levelet t. i, melyet a görög egyház gondnokai január 20-án 1868-ban bocsátottak a nyilvánosság elé.

Az ezen nyílt levelet igazoló tényálladék következő: 1868-ban, meghalt a brassói városi román kápolna papja — erre a román egyház kéri a püspököt; hogy rendeljen számára lelkészt — az megtagadja ezen kérelmet, s utasítja a románokat, a görög templomba — ezen utasítás, s annak folytán bekövetkezett rövid idői oda járás után, a románok nagy elbizakodottsággal, egy brassói naptárban, a görög templomot román egyháznak nevezik, kivatkozva az abba járásra, erre a gondnokság érintett nyílt levelében kimondja, hogy az ily gyakorlatnak nevezett bejárás tulajdon jogot nem ad — s ha adna, akkor van Brassóban egy osztály, mely csak nem kezdettől fogva, ezen egyházba járt, s azt illetné, a románok felett az elsőség.

Ezzel a románok sértve érzvén magukat, panaszt emeltek az érseknél — s kérték: hogy, vagy papot adjon nekik, vagy pedig tegye be őket véglegesen a görög templomba, s eszközölje a görögökkel egyenlőségüket — ő nmlga örömet teljesíté a kérelem ezen utolsó ágát — s kimonda főegyházi tanácsa köpenye alatt — mert az okmány azt bizonyítja, hogy ő tett mindent — már februárban, hogy a kérdéselt templom a görög és román híveknek egyenlő tulajdona, s jövőre abban az isteni tiszteletnek felváltva, görög és román nyelven kell tartatni — valamint a vagyont is jö-

vőre, egyenlő számu görög, és román gondnokoknak kezelni.

Ezen önkényes eljárás ellen folyamodott a görög egyház-község, s ezen panasz elintézése áll most függőben, a magos vallás- és közoktatási miniszteriumnál.

Elhallgatjuk, az ezen panasz után történeteket, el azt, hogy azért, mivel a görög egyház-község ezen hallatlan erőszakoskodás ellenpanaszolni merészelt, érsek ő nmlga által Interdictum alá helyeztetett, el azt, hogy ezen megye minden vagyonát mikép akarta birói zár alá tenni — állítván hogy orthodox vagyont heterodoxiába esett egyének nem kezelhetnének — hiszen mind ezek egy a mult évben keletkezett miniszteri rendeletben el vannak enyésztetve — és egy magában törvénybe ütköző, s így meg nem állható provisorium felállításával, az egész ügy, úgy elintézve — hogy a görög pap megerősíteték ugyan, de meghagyatik mellette, az eddigi román ideiglenes pap is — s ezek kötelesek az isteni tiszteletet, egy héten görög, máson román nyelven tartani — a megye javai kezelése a görögök kezei közt maradván.

És már most hogy ha „Elfogulatlan“ a görög nem egyesült vallás felszabadulását, s a bevett vallások közé avatását az 1848-ban történt lelkiismeret felébredésének tulajdonítja, mi hajlandók vagyunk, az általa egészen más czélből, csak a püspök, és érsek dicsőítésére — czélja szerint érintett, — de általunk egész mesztelenségükben, s az igazság tiszta szüziességében felfejtett tényeket, a szunyodásnak indult lelkiismeret, s a comunismus elvét szentesítő eszmék kifolyásának tulajdonítani — s hisszük hogy a józan logica s maguk a tények az igazság serpenyőjét mérlegelve — a románoké üresen hagyásával, a görögökét fogja merőben megtölteni, és hisszük hogy a magas kormány, mind a mellett, hogy „Elfogulatlan“ a világi hatóságok jogosultságát ily ügyekben ítélni a 83-ik lap végén kétségbe vonja, határozatát úgy fogja kimondani — hogy az által a sértett igazságnak tökéletes elégtétel szolgáltatasson.

Az állittatik a 85. lapon: hogy itten a harc nem ugyan azon egyház különböző nemzetiségű tagjai közt, mi nem létezik, hanem csak a rend helyre állításáért foly, ugyan-

azon egyházban, viszont minő logica ez „Elfogulatlan“ ur — hiszen ön 85 lapon igyekezett azt bebizonyítani, hogy jelen ügyben a görögök, a románokkal versengvén, ezen utolsóknak van igazuk — s most egész eddigi munkáját, s fáradságát nem szégyenli megtagadni? az ily logicátlanságot mástól rossz néven vennök — öntől jöve, jólesik lelkünknek, mert ilyekkel igazolja előbeszédünkben mondott azon állításunkat — hogy ön egész férczműve — az örökös logicátlanságnak — egész munkáján keresztül vonuló — veres fonala által füződik össze csak.

És már most minekutánna alkalmunk volt kimutatni, hogy „Elfogulatlan“-nak, egyetlen állítása sem alapul okmányokon, gyakorlaton — vagy oly tényeken, mik legtávolabbról is jogokat biztosíthatnának az általla védett párt-nak — kimutattuk, hogy csak a legvadabb logikai következtetések, s nevetséges értelmezések — valamint nem létező — testület, és egyéniségek ellen szórt vádak, levegőbeni harczolás, és ezeket szépítő szöszaporítás az, mi munkáján végig vonul — kevés mondani valónk van — és ez érdeklí a provisorium kimondása utáni korszakot.

Azt mondja „Elfogulatlan“ hogy a görög-megye elfogadta, a provisorium által kimutatott állást, s az isteni tiszteletnek a pártítás alapjáni folytatására, a templom megnyitattott.

Igen, mert jól esett lelkének valahára nemzeti nyelvén, s maga által választott papja által isteni tiszteletet hallani, oly sok hurczoltatás, minden lelki, és testi kinzások után, miket kétszeri Interdictum kimondás, és templom bezárás után kiállani kénytelenített, és el azért, mivel papja kit soha érsek ő nmlga benedicálni nem akart, véglegesen megerősítettvén, ezen tényben magában kezességét látá annak, hogy a provisorius intézkedéssel kilátásba helyezett nyomozat, véghez vitetvén, miniszter ő nagyméltóságának mód és alkalom fog szolgáltatni arra, hogy soha egy perczig fel nem adott, — de a fentiekben eléggé kitüntetett rossz akarattal — gyanusítások köpenye alá burkolt igazait, egész kopatzságukban megpillantva, a IX. t. c.-ben megalapított status quot, mi nem egyéb mint az 1796-ki k. leirattal megállított jogviszony, a provisorium azonnali megszüntetése, s a kimutatott status quo

távolabbról sem gyakorolt, annyival kevésbé bizonyított jog követelésükkel elutasíthassa.

Ezek voltak az okok, mik az elfogadást indokolák, de ne higgye „Elfogulatlan“ hogy az feltétel nélküli lett volna — mert megtörtént az ellen, illő helyen, és időben a tiltakozás, valamint megtörtént az, minden oly intézkedések ellen, mik ezen provisorium kimondása után, arra vonatkozólag, bármí mellékes kérdésekben történtek, hova méltán lehet azon tiltakozást isszámítani, mi a főegyházi tanácsai biztosok ellen, magához a bizottmányhoz beadva, az által miniszter ő nmlgához felküldetett.

A bizottmány bevégezte munkáját — s hisszük eddig a magas miniszterium elébe fel is terjeszté, mit irt, mit vélekedett? az előttünk titok — de tudván azt, hogy: mi kérdeztetett a görög egyház személyeseitől — s azon kérdésekre, minő irányban, minő okmányok bemutatása mellett adattak feleletek — hisszük, és megvagyunk győződve, hogy a magas vallás- és közoktatási miniszterium, minden mellékes tekintetek mellőzésével — az általa kiküldve volt — kormánybiztos, mint e részben tulajdon orgánuma által véghez vitt munkálatot, s a mellé csatolt okmányokat, leendő kegyes határozata alapjául venni — s így, hogy akkor azon határozat más nem lehet, mint mit már fennebb jelezni bátorkodánk.

Kevés mondanivalónk van; czélunk volt, czáfolni „Elfogulatlan mindvégig téves eszmékre fektetett állításait, s így a románok igaztalan, s csak haszonvágyra czélzott eljárását felderíteni.

Valamint a görög-megyeigazait is oly tisztán kiüntetni — hogy abból bár ki, első tekintetre megítélhesse, mi azon „statusquo,“ melyben az 1868-ik évi IX. törvény 9. §. ötlet megvédetni rendeli — meg feleltünk-e feledatunknak? ennek megítélését a kegyes olvasóra bizzuk.

Rendszeres munkát nem adhatánk — mert egy felől czáfolat, más felől bizonyítás lévén feladatunk, azon rendet, vagy fonalat kelle követnünk, mit „Elfogulatlan“, munkájában követett.

Többet mondhatunk vala azon méltatlan hurezoltatásokról, miknek a görög egyház-község, az egyházfő részéről, 1857. május havától, mai napig ki vala téve, de midőn „El-

fogulatlan“ állításain túl terjedni nem akaránk, más felől szem előtt valánk kénytelenek tartani azt is—hogy a görög keleti egyház hívei szent vallásuk tana szerint, midőn egyház fejüket mélyen tisztelni megszokták—másfelől az evangelium azon utasítását, — szeretik követni, s sokszor követték már ténylegesen is: „ki titeket kövel hajit, hajítsátok azt kenyérrel, tudván. hogy így kedves dolgot tesztek az urnak,“ hallgatunk — és ha így ötet mégis megértette a kegyes olvasó, akkor célját elérte, s erköltsileg jutalmazva van

Jólértésült.

42 → 43 → 26

Dr BALLAGI GEZA

